

DE LEERUITDAGING voor jonge kinderen

Diep leren in de Leerkuil

James Nottingham en Jill Nottingham

Voor Ava, Phoebe, Harry: onze kinderen, onze wereld

Colofon

Auteurs:	James Nottingham en Jill Nottingham
Vertaling:	Ampersand Text & Translation
Bewerking voor het Nederlandse onderwijs:	Marie-Therese Gemmeke (RPCZ), Nanneke van Lokven (Bazalt), Brenda van der Meer (HCO) en Liesbeth van Waas (Bazalt)
Projectleiding:	Sabine Kokee
Correctie:	Redactiebureau Marita Weener
Coverontwerp:	Sabrina Wakker, www.wakkerdesign.nl
Opmaak binnenwerk:	Sabrina Wakker, www.wakkerdesign.nl
Illustraties:	Challenging Learning Ltd
Drukwerk:	PrintSupport4U
Oorspronkelijke titel:	<i>Challenging Early Learning: Helping Young Children Learn How to Learn</i>
Oorspronkelijke uitgever:	Routledge, 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN and 52 Vanderbilt Avenue, New York, NY 10017. Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group.

Copyright © 2019 James Nottingham en Jill Nottingham, Challenging Learning Ltd.

All rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilised in any form or by any electric, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publishers.

ISBN: 978-94-6118-287-6
Bazalt Educatieve Uitgaven
1e druk 2020

© Bazalt Educatieve Uitgaven 2020

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd of doorgegeven in welke vorm dan ook zonder schriftelijke toestemming van Bazalt. Voor informatie over workshops, trainingen en coaching aansluitend bij deze uitgave, kunt u terecht bij onderstaande organisaties.

Bazalt
Postbus 21778
3001 AT Rotterdam
T 088-5570500 (uitgaven)
T 088-5570570 (training/coaching)
www.bazalt.nl

HCO
Postbus 53509
2505 AM Den Haag
T 070-4482828
www.hco.nl

RPCZ
Postbus 351
4380 AJ Vlissingen
T 0118-480880
www.rpcz.nl

Bazalt maakt deel uit van de Bazalt Groep en werkt daarin samen met partners HCO en RPCZ.

1 Voorwaarden creëren voor leren op jonge leeftijd

'KINDEREN LEREN TERWIJL ZE SPELEN. EN BELANGRIJKER NOG: TIJDENS HET SPELEN LEREN KINDEREN HOE ZE MOETEN LEREN.'

O. Fred Donaldson, 1993

1.0 Leren op jonge leeftijd stimuleren

De jongste van onze drie kinderen is een paar maanden geleden 4 jaar geworden. Aangezien we in Engeland wonen, betekent dit dat ze over een paar maanden naar school gaat. Daarom lijkt dit een goed moment om terug te kijken op haar ervaringen in de kinderopvang.

De afgelopen twee jaar is Phoebe naar twee soorten opvang geweest: openlucht-peuteropvang Little Acorns en een kinderdagverblijf. We hadden haar graag elke ochtend naar de openlucht-peuteropvang gebracht, maar helaas is die maar twee keer per week geopend. Daarom gaat ze de overige drie doordeweekse dagen 's ochtends naar het plaatselijke kinderdagverblijf.

Op Little Acorns-dagen springt ze uit bed en staat ze als eerste vol verwachting klaar bij de deur met haar rugzak om haar schouders (zie Figuur 1). Op kinderdagverblijfdagen zeurt ze niet tijdens het klaarmaken voor vertrek, maar staat ze ook niet te popelen. Wanneer we aankomen bij Little Acorns huppelt ze er meteen vandoor, haast zonder om te kijken of te wachten op een kus op haar wang. Aan het begin van de drie ochtenden in het kinderdagverblijf houdt ze meestal tot het laatste moment de hand van mij of mijn partner vast en knuffelt ze ons nog eens stevig voor ze naar binnen gaat. Aan het eind van een dag bij Little Acorns kletst ze er op los over wat ze allemaal heeft gedaan, maar we krijgen maar zelden iets te horen over wat ze heeft gedaan in het kinderdagverblijf.

Onze dochter is elke dag hetzelfde kind. Haar thuis is altijd hetzelfde, met dezelfde ouders en dezelfde broer en zus. En toch is ze heel anders afhankelijk van de opvang waar ze die dag naartoe gaat. En zo was het ook voor haar oudere broer en zus. Zo belangrijk is de (voor)schoolse omgeving dus. Als alles klopt, komen kinderen tot bloei; is de omgeving middelmatig, dan zal de ontwikkeling van de kinderen ook middelmatig zijn.

De cultuur die je creëert, heeft een grote invloed op de leerhouding en de ervaringen van het jonge kind.

Daarom is het mijn doel om in dit boek te bespreken wat Little Acorns (net als veel andere vergelijkbare crèches en scholen) goed doet, in de hoop dat meer van onze jonge kinderen het daardoor vaker zo goed zullen doen. Natuurlijk is er geen recept voor succes. Heel veel hangt af van de context waarbinnen kinderen zich ontwikkelen en leren. In ieder geval hebben wij ervaren dat er zeker aspecten zijn die meer lijken bij te dragen dan andere aan de ontwikkeling van jonge kinderen en hun speel- en leerplezier. Deze aspecten bespreken we dan ook in dit boek.

Figuur 1: Phoebe Nottingham bij Little Acorns

1.1 Het stimuleren van groei in een *nursery*

Wereldwijd zijn er allerlei verschillende namen voor de kinderopvang tijdens de eerste jaren, van *crèche* tot peuterschool, van *kindergarten* tot kinderdagverblijf. In Engeland wordt ook de term *nursery* gebruikt, en die benaming willen we er graag uitlichten. *Nursery* betekent namelijk niet alleen 'crèche, kinderdagverblijf', maar ook 'kwekerij', oftewel de plaats waar jonge planten worden verzorgd en opgekweekt. Misschien vind je het vreemd om kinderen met jonge planten te vergelijken, maar we hebben daar een goede reden voor.

Wat is de optimale
verhouding tussen vrij
spelen en gestructureerd
leren voor jonge
kinderen?

Sommige mensen met wie we werken, staan terughoudend tegenover elke poging om jonge kinderen 'uit te dagen' of 'iets te leren'. Dit komen we vooral tegen in Scandinavië. Deze mensen zijn van mening dat jonge kinderen moeten kunnen spelen, onderzoeken en uitproberen zonder gestuurd te worden door 'dwingende' volwassenen. Zij geloven in een vorm van leren waarbij het kind centraal staat, en het kind elke (veilige) richting kan volgen die door zijn of haar nieuwsgierigheid en interesse wordt ingegeven. Volwassenen horen hierbij niet sturend op te treden.

Hoewel we sympathie voelen voor het idee om niet dwingend te willen optreden, is het ook zo dat wij willen bevorderen dat volwassenen specifieke leermogelijkheden creëren waarmee kinderen aan de slag kunnen. Niet met de bedoeling de kinderen op te jagen of bij te sturen, maar wel met het doel de ontwikkeling van de kinderen te stimuleren en te verbreden. Daarom willen we graag van deze gelegenheid gebruikmaken om ons standpunt uit te leggen voor we verdergaan met dit boek, en daarvoor maken we graag de vergelijking met de tuinbouw.

Als we naar planten kijken, kunnen we wel stellen dat er veel bijzonder sterke soorten zijn. Stort een betonnen vloertje, en er zijn altijd wel een paar plantjes die er doorheen weten te groeien. En in tuinen die liefdevol worden verzorgd, groeit toch altijd onkruid op ongewenste plekken. Zelfs in de ruigste omstandigheden vindt vegetatie een manier om te groeien. We vinden vormen van leven in hete woestijnen en op de ijzige toendra. De sterkste levensvormen lijken altijd een manier te vinden om te overleven. Van nature.

Kwekers weten dit natuurlijk, maar toch laten ze de natuur niet aan haar lot over. Ze willen dat andere planten ook overleven. En niet alleen overleven, maar ook tot volle bloei komen. En dus kweken, voeden, verzorgen en beschermen ze hun jonge planten om te zorgen dat er zo veel mogelijk planten kunnen groeien en bloeien. Ze passen de omstandigheden en voorzieningen aan zodat zelfs de zwakkere zaailingen de kans krijgen zich te ontwikkelen. Ze weten dat veel planten ook zonder hun hulp wel zullen overleven, maar ook dat, als ze weten te zorgen voor de juiste omstandigheden, veel meer plantjes niet alleen overleven, maar tot volle wasdom komen.

Zo is het ook in de kinderopvang en het onderwijs: kinderen hebben van nature de drang om te leren. Ze ontwikkelen zich op sociaal, lichamelijk, emotioneel en intellectueel gebied, zelfs wanneer de omstandigheden 'net voldoende' zijn. Denk nog maar even terug aan het verhaal over onze jongste dochter: ze leert en ontwikkelt zich voortdurend, ook op haar niet erg inspirerende kinderdagverblijf. Op het kinderdagverblijf krijgt ze zelden extra uitdagende activiteiten aangeboden, maar Phoebe en haar leeftijdsgenootjes leren er evengoed van alles. Ze spelen, ze gaan op onderzoek uit, ze denken na.

Maar bij Little Acorns, de voorschoolse opvang waar Phoebe het meest enthousiast over is, wordt gebruikgemaakt van een mix van vrij spelen en doelgericht spelen. Natuurlijk wordt vrij spel gestimuleerd, maar er wordt ook tijd ingeruimd voor door de volwassenen bedachte activiteiten die de kinderen stimuleren, helpen bij hun ontwikkeling en laten nadenken over een vraagstuk. Die activiteiten stellen het kind nog steeds centraal, wat wil zeggen dat ze uitgaan van het huidige ontwikkelings- en interesseniveau van de kinderen. Maar net als de kwekers zijn de volwassenen op zoek naar manieren om elke zaailing te ondersteunen bij zijn ontwikkeling, zodat ze allemaal tot volle bloei en wasdom kunnen komen.

Jammer genoeg leidt deze analogie al snel tot het beeld van (versneld) kweken en/of snoeien om de ideale vorm te creëren. Dat is natuurlijk niet de benadering die wij hier propageren. Er zijn al veel te veel mensen (ouders en onderwijsprofessionals) in de val getrapt waarbij ze kinderen onder hoge druk klaarstomen en hun activiteiten en interesses zorgvuldig bijsturen, allemaal om ze maar de hoogste scores te laten behalen op gestandaardiseerde, eenzijdige toetsen.

In plaats van kinderen onder druk te zetten of het onderwijs te standaardiseren, pleiten we voor een 'kwekerij-benadering' van het leren: een benadering waarbij de omstandigheden zodanig zijn aangepast dat elk individueel 'plantje' kan groeien en zich kan ontwikkelen. Daarbij horen mogelijk een plantenrek om het plantje te ondersteunen en zodat het hoger kan groeien, aanmoedigende woorden (iedereen praat toch tegen zijn planten?) om toewijding en betrokkenheid te tonen, zorg voor zowel de wortels als de nieuwe blaadjes, het verplaatsen van de potten zodat ze meer licht of juist schaduw krijgen, afhankelijk van wat ze nodig hebben, enzovoort. Met andere woorden: wij pleiten voor kleine maar duidelijke aanpassingen die de groei van alle jonge 'zaailingen' stimuleren. Wij zijn van mening dat dit alle kinderen laat 'bloeien'.

Maar dat leidt dan tot de vraag: wat leren ze?

1.2 Leren hoe je leert

Wat zijn de doelen van het onderwijs aan jonge kinderen?¹ Vaak krijgt iemand die deze vraag stelt veel meer antwoorden dan hem of haar lief is. De antwoorden lopen uiteen van kinderen helpen te leren tot zorgen dat ze veilig zijn, kinderen kennis laten maken

Door de analogie van jonge planten te gebruiken, wordt duidelijk dat veel zaailingen prima groeien, of ze nu wel of geen hulp krijgen. Maar het is ook zo dat de kans aanzienlijk toeneemt dat ALLE planten tot bloei komen wanneer ze in de juiste omgeving voldoende gevoed en gestimuleerd worden.

Wij pleiten voor een 'kwekerij-benadering' van onderwijs: een benadering waarbij de omstandigheden zodanig zijn aangepast dat alle 'zaailingen' de kans krijgen om te groeien en bloeien.

¹ In Nederland kennen we de SLO-doelen voor het jonge kind op de domeinen taal, rekenen en sociaal-emotionele ontwikkeling, die als onderlegger dienen voor het aanbod voor kinderen van 2-7 jaar.

met de normen en waarden van de maatschappij, liefde voor taal stimuleren, ervaringen bieden op het gebied van socialisatie, samenwerken en gepast gedrag, en zo gaat de lijst maar door.

Alle kinderen leren en door hen te leren 'hoe' je leert, kunnen we hun ontwikkeling verder stimuleren.

(**James Nottingham**): Als iemand mij vraagt wat het doel van onderwijs is, is een deel van mijn antwoord altijd: 'leren hoe je leert'. Zoals we al eerder hebben opgemerkt, leren kinderen van nature. Kijk maar eens hoe een baby zijn omgeving en de mensen om zich heen waarneemt; dan zie je dat zelfs de jongste kinderen meteen beginnen met leren (waarschijnlijk zelfs al voor ze geboren zijn). En toch kan dit vermogen om te leren worden versterkt.

In het gedeelte hiervoor vergeleken we het kweken van planten met onderwijs geven. We schreven dat we onze jonge 'zaailingen' kunnen laten groeien en bloeien door de omstandigheden aan te passen, en ik denk dat dat zowel geldt voor planten als mensen. Een van de vele verschillen tussen deze twee levensvormen is echter dat mensen ook een (zelf)bewustzijn hebben. We passen ons niet alleen aan onze omgeving aan, maar we zijn ook in staat om over die omgeving na te denken en die aan te passen aan onze behoeften. Voor zover wij weten, kunnen planten dat niet!

Een van de vele belangrijke taken van het onderwijs en de kinderopvang is dan ook het begeleiden en stimuleren van de ontwikkeling van het zelfbewustzijn van jonge kinderen. Tijdens hun peuterjaren ontwikkelen kinderen zich van reactieve tot proactieve persoonsjes. Ze leren dat ze de wereld om zich heen kunnen plannen, inrichten en beïnvloeden. In plaats van alleen te reageren op de mensen en dingen om hen heen, kunnen ze die zaken werkelijk beïnvloeden en hebben ze er soms zelfs controle over. Zo werkt het ook met leren. Kinderen kunnen leren hoe ze de manier waarop ze leren kunnen bijstellen, veranderen en verbeteren en er controle over kunnen hebben.

Zo kan een jong kind bijvoorbeeld 'die' zeggen als hij eigenlijk bedoelt: 'Wat is dat?' Als hij dan niet het antwoord krijgt dat hij verwacht, begint hij zich af te vragen waarom niet. Later vraagt een ander kind: 'Wat is dat?' en krijgt het antwoord waarop het eerste kind gehoopt had. Dus nu denkt het eerste kind hierover na, en probeert deze vraag zelf uit. En ja, succes: hij krijgt het antwoord dat hij wilde horen! Dit is natuurlijk slechts een eenvoudige vorm van reflectie, maar evengoed een zeer belangrijke vorm. Hierop voortbordurend kunnen (en, naar mijn mening, moeten) wij als volwassenen dus manieren zoeken om de jonge kinderen die aan ons zijn toevertrouwd niet alleen te helpen met leren, maar hen ook te helpen leren hóé je leert.

Leren **hoe** je leert betekent ook dat kinderen leren reflecteren, controleren, vergelijken en redeneren.

Dat leidt dan weer tot de vraag: *hoe kunnen we kinderen leren hoe je leert?* Dat lijkt een relatief eenvoudige vraag, maar natuurlijk is het antwoord veel complexer. Leren hoe je leert omvat vele aspecten, zoals: weten hoe je betekenisvolle vragen stelt en hoe je bepaalt wat de beste antwoorden zijn; nadenken over de toon en timing van interacties; leren wanneer je volhardend moet zijn en wanneer je een compromis kunt sluiten. De lijst is bijna eindeloos en wordt zeer zeker bepaald door de context.

Het is onwaarschijnlijk dat iedereen binnen een bepaalde maatschappij of gemeenschap het eens zal zijn over de richtlijnen. Ook wanneer de overheid eisen en doelen voor de kinderopvang en het onderwijs opstelt, betekent dat niet dat iedereen – of zelfs maar iemand! – het daar volledig mee eens zal zijn.

Leren **hoe** je leert werkt beter wanneer je weet welke richting je op wilt met je kinderen.

Maar laten we ons daar niet door laten tegenhouden. Het is belangrijk om het binnen onze eigen organisatie eens te worden over ten minste enkele gezamenlijke doelen, want zonder duidelijke richting wordt het bepalen van de vervolgstappen een

willekeurig en in het ergste geval zelfs chaotisch proces. Denk eens terug aan *Alice's Adventures in Wonderland* (Lewis Carroll, 1865, vertaald door Nicolaas Matsier als *De avonturen van Alice in Wonderland*, 1994), waarin Alice de Kollumer Kat de weg vraagt:

Alice: Kunt u me misschien vertellen welke kant ik nu op moet?

De Kollumer Kat: Dat hangt er heel erg van af waar je heen wilt.

Alice: Dat kan me niet zo veel schelen.

De Kollumer Kat: Dan doet het er niet toe welke kant je op gaat.

Alice: ... als ik maar ergens kom.

De Kollumer Kat: O, dat zal wel lukken, als je maar lang genoeg doorloopt.²

Zoals de Kollumer Kat zegt: als je niet weet waar je heen gaat, doet het er ook niet veel toe welke weg je bewandelt. Maar in het echte leven doet dat er natuurlijk wel toe. In de kinderopvang en in het onderwijs is het wél van belang waar we met onze kinderen naartoe gaan en hoe we daar komen. Het is van belang voor de kinderen, voor hun ouders en voor ons.

Het is belangrijk om met je collega's te bespreken wat jij wilt dat kinderen hebben geleerd tegen de tijd dat ze jouw groep verlaten.

PROBEER DIT EENS

De volgende vragen kunnen je helpen bij het bepalen van het doel van jouw speel-leeromgeving:

- Wat willen we dat de kinderen kunnen (bijvoorbeeld voordat ze naar de volgende groep gaan)?
- Welke leerhoudingen (attitude) willen we onze kinderen laten ontwikkelen en waarderen?
- Welk sociaal en emotioneel gedrag willen we stimuleren?

We hebben aan het eind van dit hoofdstuk ook een activiteit opgenomen met het rangschikken in een ruit van de dingen die kinderen voorafgaand aan en tijdens de eerste jaren van de basisschool zouden moeten leren. Dit kan een goed uitgangspunt zijn voor een discussie over wat jullie als collega's belangrijk vinden.

In dit boek vind je verschillende suggesties onder de kop **Probeer dit nu eens**. Deze suggesties zijn bedoeld om jou en je collega's te helpen reflecteren op de vroege leerervaringen van jullie kinderen. Hier vind je dit onderdeel voor het eerst.

Wanneer je met je collega's over deze vragen hebt nagedacht, of de Rangschikken-in-een-Ruit-oefening in paragraaf 1.7 hebt behandeld, kan het nuttig zijn om jullie ideeën te ordenen in drie categorieën: kennis, vaardigheden en attitude. Deze komen samen in het KVA-model. Dit model (in het Engels: ASK-model) is voor het eerst beschreven door James Nottingham in zijn tweede boek, *Encouraging Learning* (2013). Hieronder vind je een aangepast model dat je kunt gebruiken voor het jonge kind.

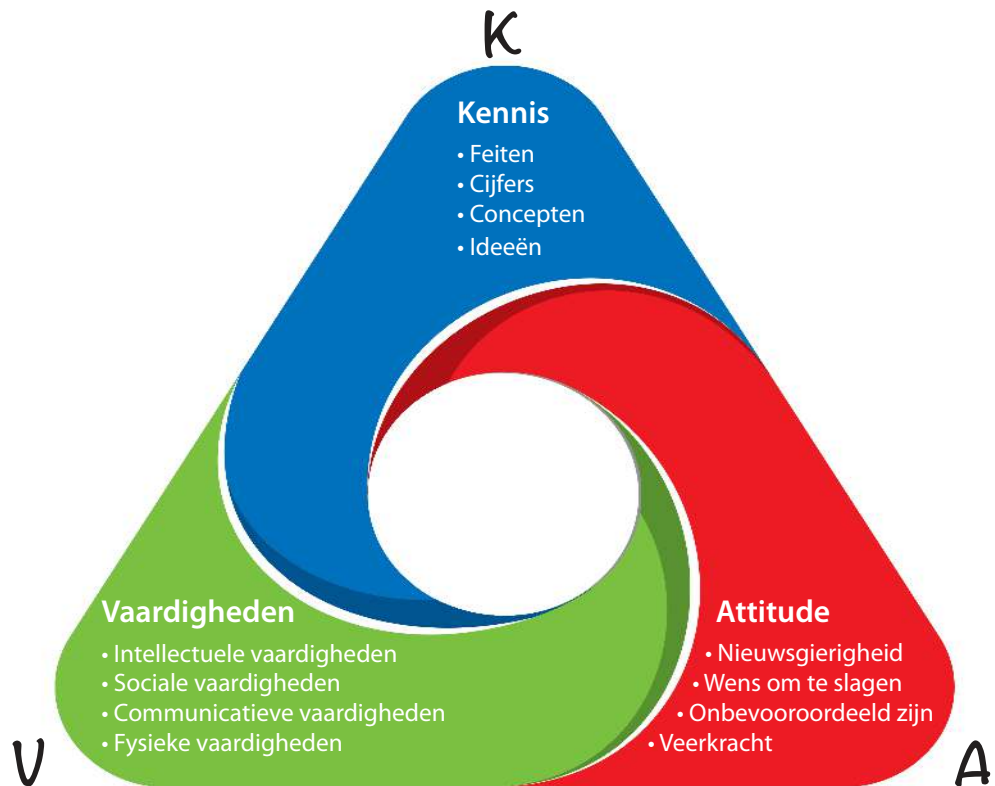
² Deze dialoog is afkomstig uit de vertaling van Nicolaas Matsier.

1.3 Het KVA-model

Het KVA-model helpt bij het bepalen van de kennis, vaardigheden en attitude die je de kinderen wilt laten ontwikkelen.

KVA staat voor Kennis, Vaardigheden en Attitude (zie ook Figuur 2):

- **Kennis:** Kennis van informatie, concepten, theorieën en praktijken op een bepaald vakgebied.
- **Vaardigheden:** Binnen de context kunnen doen wat nodig is om inzicht te verkrijgen, doelen te realiseren en uitstekend te presteren.
- **Attitude (Houding):** Een positieve leerhouding, waaronder nieuwsgierigheid en doorzettingsvermogen.

Figuur 2: Het KVA-model

Het KVA-model kan worden gebruikt als hulpmiddel bij planning en reflectie. Het biedt inzicht in de rol die kennis, vaardigheden en attitude spelen bij het leren. Zet een punt langs een van de zijden van de driehoek om te laten zien welke twee aspecten van het leerproces worden geactiveerd.

Zet je de activiteit **handen wassen** bijvoorbeeld als punt langs de rechterzijde van de driehoek, dan organiseer je een activiteit die kennis versterkt (bijvoorbeeld kennis van hygiëne) en tegelijkertijd een attitude versterkt (bijvoorbeeld zorgvuldigheid).

Het KVA-model wordt meestal weergegeven met behulp van een driehoek. Dat betekent dat je elke activiteit langs een van de zijden van de driehoek kunt plaatsen. Als je dus bijvoorbeeld een activiteit plaatst langs de rechterzijde van Figuur 2, geef je daarmee aan dat de nadruk ligt op (K) kennis en (A) attitude.

Het doel van een leeractiviteit zou bijvoorbeeld kunnen zijn uit te zoeken hoe je er zo eerlijk mogelijk voor kunt zorgen dat alle kinderen een keer (en even lang) met de kar mogen rijden. Hierbij moeten de kinderen hun morele houding (A) van eerlijk zijn combineren met hun kennis (K) over hoe je iets kunt delen.

Een ander voorbeeld: je leert kinderen vragen te stellen over een verhaal dat ze net hebben gehoord. Dat zou de vaardigheid (V) vragen stellen (een intellectuele vaardigheid) combineren met het ontdekken van informatie of kennis (K) over het verhaal.

Een kind dat leert lopen wordt waarschijnlijk aangemoedigd door de volwassenen in zijn omgeving, die hem stimuleren zo door te gaan en het niet op te geven. In de terminologie van het KVA-model kun je dit formuleren als de ontwikkeling van de emotionele houding (A) doorzettingsvermogen in combinatie met de fysieke vaardigheid (V) lopen.

Op de volgende pagina's geven we je enkele voorbeelden van attitudes en vaardigheden waar je met je jonge kinderen aan zou kunnen werken. Deze lijstjes zijn niet volledig, maar slechts bedoeld om je wat inspiratie te geven en om beter uit te leggen wat we met het KVA-model bedoelen.

1.4 Het KVA-model: ATTITUDES (leerhoudingen)

Lev Vygotsky, een van de pioniers van de ontwikkelingspsychologie, heeft veel geschreven over cultureel leren. Hij schrijft dat kinderen leren van de mensen in hun omgeving: waar ze om kunnen lachen, waar ze bang van moeten zijn, wat ze kunnen uitproberen, wat ze beter kunnen vermijden, enzovoort. Hij benadrukt dat kinderen niet alleen fysieke, maar ook mentale gewoontes overnemen van volwassenen en oudere kinderen, en dat de manier waarop we op dingen reageren waarschijnlijk meer invloed heeft op jonge kinderen dan de kennis die we met ze delen. Anders gezegd nemen kinderen door interactie met ons veel van onze attitudes en waarden over. Dat is een flinke verantwoordelijkheid voor iedereen die met kinderen te maken heeft!

Natuurlijk is de lijst van attitudes niet compleet en kunnen we ook niet aangeven welke attitudes het belangrijkste zijn, althans, niet voor zover wij weten, maar de attitudes hieronder hebben we opgemerkt bij de best lerende leerlingen (jong en oud) die we in de loop der tijd hebben gezien.

De vaardigste, meest enthousiaste lerende leerlingen zijn:

- Verwonderd
- Nieuwsgierig
- Bereid om iets uit te proberen
- Bereid om te leren van hun fouten
- Gefocust op wat relevant is
- Vastberaden
- Openstaand voor nieuwe ideeën
- Strategisch (denkend/handelend)

Deze lijst bevat een aantal leerhoudingen die je kunt stimuleren bij jonge kinderen.

In paragraaf 6.2, voorbeeld 1, wordt uitgelegd hoe kinderen groeien in hun ontwikkeling van deze attitudes.

Vergelijk twee kinderen uit je groep. Maak een overzicht van de kennis, vaardigheden en attitudes van een kind dat veel vooruitgang boekt, vergeleken met een kind dat momenteel niet zo goed vooruitgaat. Noteer ten minste vijf verschillen.

	Kind dat veel vooruitgang boekt	Kind dat niet veel vooruitgang boekt
1		
2		
3		
4		
5		

Noteer daarna drie acties die je zou kunnen ondernemen om het kind dat op dit moment niet veel vooruitgang boekt te helpen bij zijn of haar ontwikkeling.

Actie 1	
Actie 2	
Actie 3	

Denk na over de verschillende invloeden van kennis, vaardigheden en attitudes op de groei en ontwikkeling van de kinderen.

Een belangrijke attitude om kinderen te leren, is kunnen wachten.

Uit het marshmallow-experiment is gebleken hoe belangrijk het is om de executieve functies van kinderen, zoals zelfbeheersing, te ontwikkelen.

Kinderen die tijdens het experiment niet konden wachten, kregen later vaker gedragsproblemen.

De kinderen die wel konden wachten tot ze werden beloond met een tweede marshmallow waren later in hun leven gelukkiger en stabiel.

1.4.1 Het Marshmallow-experiment

Een bekend voorbeeld van een attitude om bij jonge kinderen te stimuleren is zelfbeheersing. Het *marshmallow-experiment* is in het onderwijs alom bekend.

In 1972 voerde Walter Mischel, psycholoog aan de Stanford Universiteit, een experiment uit om te onderzoeken wanneer de eigenschap van uitgestelde behoeftebevrediging – de bereidheid om te wachten op iets wat je graag wilt – zich ontwikkelt in jonge kinderen. Het experiment is sindsdien meerdere malen herhaald, onder andere in de BBC-serie *Child of Our Time* (Mischel, 2011). Op YouTube zijn talloze filmpjes te vinden van soortgelijke experimenten.

Bij het oorspronkelijke experiment waren meer dan 600 kinderen van 4 tot 6 jaar oud betrokken. De kinderen zaten in een verder lege kamer en kregen een traktatie naar keuze aangeboden: een koekje, een zoute pretzel of een marshmallow. Ze kregen te horen dat ze hun traktatie mochten opeten, maar dat ze nog een tweede zouden krijgen als ze haar 15 minuten konden laten liggen zonder haar op te eten.

We raden je aan online een paar video's van vergelijkbare experimenten te bekijken. In deze video's zie je kinderen die weigeren naar hun marshmallow te kijken, anderen die er van achter hun handen een blik op werpen, een jongetje dat aan het bord maar niet aan de marshmallow likt, en zelfs een kind dat de marshmallow aait alsof het een huisdier is!

Alles bij elkaar lukte het ongeveer een derde van de kinderen om de bevrediging van hun behoefte lang genoeg uit te stellen om de beloning, een tweede marshmallow, te ontvangen. Het spreekt vanzelf dat de kans dat het lukte groter werd naarmate de kinderen ouder waren, maar uit follow-uponderzoeken trok Mischel ook de volgende conclusies:

De kinderen die niet konden wachten, hadden zowel thuis als op school een grotere kans op gedragsproblemen, ze scoorden lager op toetsen, konden vaak slechter omgaan met stressvolle situaties, konden zich minder goed concentreren en vonden het moeilijker om vriendschappen te onderhouden.

De kinderen die konden wachten, wilden de traktatie ook erg graag opeten, maar het lukte hen zichzelf af te leiden door bijvoorbeeld hun ogen te bedekken, verstoppertje te spelen of liedjes te zingen. Het was niet dat ze geen verlangen voelden, maar ze konden het even vergeten.

Veertig jaar na het eerste experiment spoorden de onderzoekers 60 van de oorspronkelijke deelnemers op en nodigden hen uit om deel te nemen aan een nieuw onderzoek. De deelnemers kregen een serie kaarten te zien met gezichten met uiteenlopende gezichtsuitdrukkingen – blij, neutraal of bang – en kregen het verzoek op een knop te drukken wanneer ze een bang gezicht te zien kregen.

Dit lijkt misschien een eenvoudige taak, maar zoals B.J. Casey, de neuropsycholoog die het onderzoek samen met Mischel uitvoerde, uitlegt: *'Een blij gezicht is een sociaal signaal dat moeilijk te weerstaan is.'* Uit de resultaten bleek dat de deelnemers die op jongere leeftijd moeite hadden gehad met het uitstellen van bevrediging, het ook moeilijk vonden om de neiging te onderdrukken om de knop in te drukken wanneer ze een blij gezicht zagen.

Als laatste onderdeel van het experiment herhaalde een groot aantal van de deelnemers de test terwijl ze in een hersenscanner lagen. Bij de deelnemers met een sterkere

zelfbeheersing werd meer activiteit gevonden in het deel van de hersenen dat in verband wordt gebracht met risicomijding, terwijl bij de deelnemers met minder zelfbeheersing toegenomen hersenactiviteit werd gevonden in het gedeelte dat in verband wordt gebracht met beloning en verslaving.

De aanbeveling die voortkomt uit deze studie is dat het goed is om jonge kinderen te helpen bij het ontwikkelen van hun vermogen bevrediging uit te stellen of erop te wachten. Het helpt niet om te zeggen dat ze iets niet moeten willen; in plaats daarvan kunnen we kinderen helpen door ze tactieken te leren om hun aandacht af te leiden, zich te concentreren op andere dingen, om vooruit te kijken, te plannen, enzovoort. Dat is overigens ook waarom het zoveel mensen niet lukt zich aan hun dieet te houden: we concentreren ons op wat we beter niet kunnen eten, in plaats van op gezonder voedsel of activiteiten die afleiding kunnen bieden.

Wanneer kinderen leren hun behoeftebevrediging uit te stellen, kan dat tot significant betere resultaten leiden.

Figuur 3: Het marshmallow-experiment

PROBEER DIT EENS

De attitude 'zelfbeheersing' ontwikkelen

Zelfbeheersing ontwikkelt zich door middel van oefening en naarmate kinderen ouder worden. Persoonlijkheid speelt daarbij ook een rol. Onstuimige kinderen hebben mogelijk meer begeleiding nodig, met name in situaties vol spanning of afleiding. Bedachtzame kinderen kunnen overkomen alsof ze meer zelfbeheersing hebben terwijl ze feitelijk meer gereserveerd zijn. Maar in alle gevallen kun je bijdragen aan het ontwikkelen van hun attitude door kinderen de reden van bepaalde regels uit te leggen, ze te leren hoe ze zich beter kunnen concentreren en een beroep te doen op hun gevoel voor rechtvaardigheid. Je eigen zelfbeheersing demonstreren (model staan) helpt ook altijd!

Voorgestelde activiteiten

1. Vertel de kinderen welke opwindende activiteiten of gebeurtenissen eraan komen en wijs ze op de strategieën die ze kunnen gebruiken terwijl ze wachten.

2. Stel samen met de kinderen een doel op de middellange of lange termijn vast en betrek de kinderen bij het verzamelen van genoeg punten om de beloning te behalen.
3. Speel spelletjes waarbij de kinderen moeten wachten. Laat de kinderen bijvoorbeeld 10 seconden wachten voordat ze hun antwoord mogen geven nadat er een vraag is gesteld.
4. Gebruik dagritmekaarten om de belangrijkste activiteiten van de dag weer te geven. Wijs de kinderen op een aantal dingen die ze kunnen doen terwijl ze wachten op de meer opwindende activiteiten.
5. Voer een gesprek over de strategieën die je gebruikt om te wachten. Gebruik tijdens dit gesprek 'wacht-taal', dus woorden zoals 'bijna', 'straks', 'later', 'nog niet' en 'totdat'. Zo leggen de kinderen het verband tussen woorden en handelingen.
6. Speel spelletjes waarbij je iets zo aanpast in de spelregels dat de kinderen dieper moeten nadenken voordat ze reageren. Hierdoor ontwikkelen ze zelfbeheersing, doordat ze hun eigen reactie moeten controleren in plaats van automatisch te reageren. Speel bijvoorbeeld *Hoofd, Schouders, Knie en Teen*, maar verander de spelregels zodat ze hun tenen moeten aanraken wanneer jij 'hoofd' zegt, of hun knieën wanneer je 'schouders' zegt.

Ga naar youtu.be/CVT6FQ9czoc om te zien hoe dit in de praktijk kan gaan.

1.5 Het KVA-model: VAARDIGHEDEN

Het is niet alleen goed om kinderen te helpen bij het ontwikkelen van hun leerhoudingen, het is ook belangrijk om na te denken over de vaardigheden die kinderen nodig hebben om te leren. De lijst hieronder kun je gebruiken als uitgangspunt. Deze lijst is niet compleet, maar geeft je een idee van waar je aan kunt denken. De lijst kan gebruikt worden als hulpmiddel bij een aantal van de activiteiten die later in het boek aan de orde komen.

Deze lijst bevat een aantal soorten vaardigheden die je kunt stimuleren bij jonge kinderen.

Intellectuele vaardigheden, waaronder:

- Zich concentreren
- Onthouden
- Verbanden leggen
- Een denkbeeld of (abstract) begrip begrijpen
- Je mening geven
- Vragen stellen

Sociale vaardigheden, waaronder:

- Vrienden maken
- Begrijpen dat andere mensen anders over iets kunnen denken
- Gepast reageren op anderen
- Zelfstandig en in een team kunnen werken
- Anderen stimuleren of aanmoedigen
- Anderen beïnvloeden

Communicatievaardigheden, waaronder:

- Helder communiceren
- Naar anderen luisteren

- Gepast reageren
- Beleefd om dingen vragen
- Lichaamstaal en de toon waarop iets gezegd wordt begrijpen
- Het goede moment uitkiezen om iets te zeggen

Fysieke vaardigheden, waaronder:

- Schrijven, tekenen en schilderen
- Voorwerpen hanteren (bijvoorbeeld in de bouwhoek)
- Voorwerpen vangen en gooien
- Dansen, acteren en zingen
- Je evenwicht bewaren (bijvoorbeeld op een fiets of step)
- Klimmen, stilzitten, een sport beoefenen

Natuurlijk overlappen deze vaardigheden elkaar op verschillende punten. Schrijven, schilderen en tekenen zijn allemaal zowel intellectuele als fysieke vaardigheden. In Hoofdstuk 4 doen we enkele suggesties voor activiteiten waarmee je met kinderen kunt werken aan het ontwikkelen van hun leervaardigheden en leerhoudingen. Het belangrijkste is in ieder geval dat je nadenkt over en op zoek gaat naar manieren om ervoor te zorgen dat de kinderen niet alleen meer kennis vergaren, maar dat ze ook hun leerhouding en leervaardigheden verbeteren. Door hier een goede balans in te vinden, geef je de kinderen een uitstekende uitgangspositie.

1.6 Leerdetectives

Leerdetectives is een concept dat is bedacht door onze oud-collega Louise Brown. Zij heeft deze benadering ontwikkeld als manier om 4- en 5-jarige kinderen te helpen nadenken over wat ze aan het leren zijn. We hebben hier ook over geschreven in *Challenging Learning Through Dialogue* (Nottingham, Nottingham, & Renton, 2017) en *Challenging Learning Through Feedback* (Nottingham & Nottingham, 2017).

Leerdetectives zijn kinderen die zijn aangewezen om zelf niet mee te doen aan de leer-taak van de les, maar de andere kinderen te observeren. Het is hun taak om te zoeken naar aanwijzingen dat er geleerd wordt – zoals luisteren, vragen stellen, zich concentreren, onthouden, om de beurt bijdragen, enzovoort. De volgende pagina's bevatten voorbeelden van leeraanwijzingen en visuele geheugensteuntjes voor de kinderen. Uit onze ervaring blijkt dat deze aanpak goed werkt voor kinderen van 4 jaar en ouder. Je kunt de kinderen bijvoorbeeld op deze manier laten kennismaken met de Leerdetectives: *'Wauw, jullie hebben al heel veel geleerd. Jullie kunnen al praten en lopen, om dingen vragen, stappen. Hoe is het jullie toch gelukt om dat allemaal te leren?'*

Waarschijnlijk zullen de kinderen iets zeggen als: *'Doordat we hard ons best hebben gedaan'*, waarop je kunt antwoorden: *'Dat is inderdaad heel belangrijk bij het leren. Dus laten we dat een leeraanwijzing noemen. En wat heeft jullie nog meer geholpen bij het leren lopen, en praten, en vriendjes maken?'* Mogelijk zeggen ze dan: *'Dat ik er hulp bij gevraagd heb!'* Dan voeg je dat ook toe aan de lijst van leeraanwijzingen die de kinderen moeten opsporen. Op deze manier maak je het begin van een lijst waar je gedurende het schooljaar aanwijzingen aan toe kunt voegen.

Je volgende stap hangt af van het ontwikkelingsstadium van de kinderen. Enkele mogelijkheden:

1. Wijs één tot vier kinderen aan als Leerdetective.
2. Geef ze een attribuut waardoor duidelijk te zien is dat zij zijn uitgekozen als detective: denk aan een pet, een vergrootglas, een schrijfblok, een fototoestel of gewoon een kaart met daarop de aanwijzing waar ze naar op zoek zijn.

Met de Leerdetectives-aanpak concentreren kinderen zich op hoe ze leren.

Er zijn veel manieren om de 'Leerdetectives-aanpak' te gebruiken. In deze lijst vind je enkele voorbeelden.

3. Kopieer (een selectie van) de kaarten uit Figuur 5 en geef elke Leerdetective één kaartje met een leeraanwijzing.
4. Vraag elke detective voorbeelden van zijn of haar leeraanwijzing op te sporen. Wie bijvoorbeeld de 'luisteren'-kaart heeft, gaat opletten of hij ziet dat andere kinderen luisteren.
5. De Leerdetectives maken een notitie wanneer ze hun leeraanwijzing in de praktijk zien, bijvoorbeeld door de naam te noteren van het kind dat ze zagen luisteren. Je kunt natuurlijk ook werken met picto's of foto's van de kinderen.

De kinderen die je aanwijst als 'Leerdetectives' zoeken 'aanwijzingen' waaruit blijkt dat er geleerd wordt, zoals nadenken, luisteren, vragen stellen, enzovoort.

Wanneer de Leerdetectives enkele voorbeelden van de gezochte leeraanwijzing hebben verzameld, roep je alle kinderen (de Leerdetectives en de anderen) bij elkaar om de resultaten te bespreken. Dit is een zeer belangrijk onderdeel van het proces.

Als je de kinderen allemaal bij elkaar hebt, vraag je de Leerdetectives te vertellen welke leeraanwijzingen ze zochten en welke voorbeelden ze hebben gevonden. Zo kan de Leerdetective die voorbeelden van luisteren zocht de overige kinderen vertellen wat hij zocht, en wie hij heel goed heeft zien luisteren.

Zodra de Leerdetectives hun aanwijzingen hebben verzameld, breng je de kinderen bij elkaar om de resultaten door te nemen.

Stel vervolgens vragen over de resultaten zodat de Leerdetectives er nog eens goed over nadenken. Bijvoorbeeld:

- Jij: Naar welke leeraanwijzing was je op zoek?
- Kind: Luisteren.
- Jij: Wat betekent dat?
- Kind: Dat je je oren gebruikt.
- Jij: Goed. En wie waren er aan het luisteren?
- Kind: Sarah en John.
- Jij: Hoe weet je dat?
- Kind: Omdat ze degene die aan het praten was aankeken.
- Jij: Maar luisteren we dan door te kijken?
- Kind: Nee, we luisteren met onze oren.
- Jij: Waarom is het dan toch goed om degene die praat aan te kijken?
- Kind: Omdat die persoon dan weet dat je luistert en kan zien dat je luistert.

(James Nottingham): De antwoorden uit deze dialoog komen overeen met een recente praktijksituatie waarbij ik een groepje Leerdetectives van 4 jaar oud sprak. Ik ben van mening dat de kinderen probeerden uit te leggen hoe belangrijk het is om een spreker te stimuleren door te laten zien dat je luistert. Natuurlijk bezitten de kinderen nog onvoldoende taalvaardigheid om dit zo precies te verwoorden, maar volgens mij is het wel duidelijk dat ze hun best deden om dit uit te leggen.